

Pintér Lajos: Lépcsők az Istenhegyen

Tavasszal a televízió bemutatta egy jeles debreceni történelemprofesszor portréját. A professor Budapesten él, hetenként jár „le” Debrecenbe. A kelet-közép-európai történelem, közelebbről a Habsburg Birodalom országainak és népeinek világszerte elismert szaktekintélye. Debrecen, ennek a történelemnek az autochton magyar urbanizáció meglehetősen legszébb, s mindenképp legtanulságosabb példájaként – gondolhatnánk – eleve felkelthette a professor úr érdeklődését. De nem keltette fel. A professor szinte büszkélkedett vele, hogy harminc év óta, amióta a debreceni egyetemre jár tanítani, a városból semmi többet nem látott, mint az állomás és az egyetem közötti útszakaszt. Pedig amikor Debrecenbe járni kezdett, még ép volt a város páratlanul eredeti és több évszázad egymásra épülését őrző utcaszerkezete, a házakról és a házsorok-

Elhangzott 1994. okt. 17-én Kecskeméten, a Bányai Júlia Gimnázium Pintér Lajos–Schéner Mihály estjén.

ról még leolvasható volt a múlt század és a századforduló nagy polgárosodási lendületének a stílusa és társadalomtörténete: a tág egű városi táj, a Vigkedvű Mihály utcától el egészen a Sestakertig és a Csigekert utcáig szinte történelmi forrásgyűjteményként kínálta magát a kíváncsi szemnek. Ezt a pótolhatatlan tájat dúlta szét a vezető szerepébe beháborodott pártöntudat, éppen azok alatt az évtizedek alatt, amíg a Professzor úr a Nagyállomás és a KLTE – nevezzük így, hiszen nem volt már az se Debrecen egyeteme – között ingázott ez év kilenc hónapjában hetenként.

Extrém képlet, de meglehet, inkább csak az őszintesége miatt. Hiszen ugyanez az önépítő buzgalom, amelynek legföljebb ha térkép a táj, jellemzi általában a magyar szellemi elitet, akadémikusoktól és professzoroktól újságírókig és politikusokig. Napjainkra a „környezetté” semlegesült és formátlanodott táj már többnyire csak a politikai-társadalmi érvényesülés eszköze vagy alibije. És itt nemcsak Baja Ferencre vagy – mutatis mutandis – Vargha Jánosra gondolok, s még nem is csak Magyarországra. A tájveszejtés, a tájtalánítás, a környezetté silányítás világjelenség, már csak az embertelen világturizmus miatt is. A tájnak ezt az egyetemes kifosztását kellene látnunk tán mindenekelőtt, ha meg akarjuk érteni a *Lépcsők az Istenhegyen* hangulatát és jelentését. Talán épp így kell érteni a „fűl” sejtelmes megállapítását, hogy a kötet másik „hőse” a nyíltan és rejtetten jelenlévő Radnóti mellett éppen a táj. Ilyenként különben nem először a magyar művészetben és irodalomban; Pintér Lajos hosszú és parádés listát folytat. Hiszen szó szerint hőse volt már a táj a magyar film három nagy csúcának, a *Szegénylegényeknek*, a *Hószakadásnak*, a *Szindbádnak*; hőse Csontváry és Egry piktúrájának. És Kormos Ház Normandiábanja, Takáts Gyula *Mézöntője*, *Delphi feléje*, *Új Thermopülé?-je*, Buda Ferenc *Erdő, faluja*, *Zöld libamezője*, Jékely Zoltán *Budapesthez* c. verse milyen pontosan pompásan villant fel tájakat, és Nagy László hogyan tud egyszerű felsorolásból – Németh Lászlóval szólva – „tájhazát” teremteni: „Falvaim, sárgák, fehérek, országot porát lesők, / titeket látlak, ti vésznek tetőkkel süvegelők. / Nevetek zenél a számon: Vid, Nagyalacsony, Doba, / Egeralja, Káld és Berzseny, Kispirit, Csögle, Boba. / Mindenség voltatok egykor, vagytok most csillámai, / félelmes nagy ez az élet, félelmes bevallani.” Ilyen Nagy László-i értelemben vallomás a *Lépcsők az Istenhegyen*: „Tudom a törvényt: talpalatnyi / földek summázata az ország, / tenyéryni kékségét az égnek / látók megsztják, sokszorozzák. / Vet a köd merítő hálót, / lubickolnak a halak, házak – / évszázadunkon, nullától százig / halászik csónakból a látszat.” Ezt is „félelmes bevallani”, de az élet mitikus nagysága előtti borzongást itt – már a „háló”, a „halászat”, a „látszat” is erre utal – szorongás váltja fel: „A nap arany kapuja / tegnap még nyitva állt. / Mára földülva minden, / – mi jogon? – kozmikus házkutatás!” Az első két sor vidám metaforája itt a második kettő komor kérdés-kijelentését a kontraszt erejével fokozza, s aztán szinte guillotine-ként zuhan le a következő két sor: „...ősz tábornok vezényel itt: / nyakakba sálat és dögcédulákat.” Majd megismétlődik a kontraszt, kifejtettebben, élet és halál feloldhatatlan és elválaszthatatlan ellentétéként: „Anyánktól kapott, / borítékba bezárt levél / a születés, / levélben gyöngy az üzenet: / nagyra nőj, kicsi legény.” Ezt a népdalszerűen tiszta strofát akár mottóul választhatná egy embriológiáról szóló tudományos tankönyv, olyan pontos és – a jó mottótól megkívánt módon – felemelő. Erre csap le a következő, ugyanilyen pontos két sor: „Utána titkos záradék: / te, halálraítélt.” „*Radnóti ólomarca előtt*” állunk tehát újra – „járkálj csak, halálraítélt” – és most már ugyanúgy sorjázhathatnak itt is a kiszolgáltatott emberre leselkedő rontások: kórok, nevesincs robot, gyilkolások, háborúk: „csatater az egész világ...” Úgyhogy végül való-

ságos megnyugvás az utolsó sor hűvös tárgyilagossága: „Isten nem védett madarai vagyunk.” És hirtelen a magyar irodalom irdatlan mélységeit érezzük, évszázadokon át: „Látjátok feleim szümtökkel mik vogymuk...”

De Pintér Lajos, Kormos jó tanítványaként hogy' is ne tudná, hogy a tragédiában eredendően benne rejlik a kacagás, a derű. Ahogyan például a Fogas étterem előtti dinnyehegyek bájos „dinnyekofácská”-ját dicséző *Görög strófák* egymáson dinnyeként legördülő sorai közül kicsillan a pajzán derű. Vagy ahogyan kicsi fiával járva a hegyi lépcsők csorba fokait, melegszik szíve a gyermek hű szólításától. Vagy ahogyan anyja szemében tört fénybe öltözik, vagy ahogyan szelíden és merészen a jövődöbe dúdolja verseit. (*Lépcsők az Istenhegyen, Anyám szemében, Istenhegyi dúdoló.*) Vagy ahogyan a Svábhegy mókás utcaneveinek olvastán felsejlik előtte egy másik századvég másik svábhegyi ősze, amikor Jókai és Eötvös József báró a hegyet járva „menyétre lelnek, őzre, rókára. / Ez Menyét út legyen, ez Őz utca, / ez Róka dűlő: vágnak egymás szavába, / fúj a szél a Svábhegyen, / e keresztelés mámorában / kipirulnak, mint gránátalma, gurulnak: / két névadó vén gyerek.” S a vidám szüreti kép is, ahol az író „középre áll s mint bakkecske topog” mintha a tragédia eredeti, dionüszoszi jelentését idézné. Ám a kőasztala mellé fáradtan odateleplő író már felszánt országféltőként morog: „jó kutyáim – mondja –, ki idejön, / bátran lábikrán harapjátok. / Szabadság, egyenlőség – pha, / széthordtátok: kofák, kóklerek, kufárok.” Hol járunk, melyik századvégen? És az a kőasztal hol van, a Svábhegyen vagy itt a mi időnkben, a tihanyin? Illyés különben, akárcsak Radnóti, végig ott járkal Pintérral a *Lépcsők* fokain, amint ott járkal mindönkkel, akik nélküle egyre inkább pásztorát vesztett nyájként bolyongunk s bégetünk aszályok sújtotta, urak szabdalta rétjeinken. *Szellem és erőszak*, ismétli Pintér Lajos az illyési címet, s vállalja a kettő illyési kibékíthetetlenségét: „minden veszteség, minden tiszta tanulság, / minden sötét éjszaka, minden vértanúság / szén a szívémen, gyémánt.”

A hegy – tudjuk már Babbitstól – távlatot ad a szelíd és elszánt vállalásnak. „Hegyről nézem a várost, / mint a madarak. / Az Országház, az Akadémia: / kicsi, komor tömbök. Madárház / országház, galambház-akadémia, / visszhangzik bennem: amíg ez a ház / nem a miénk. Feketerigók / szemében én is csak pont vagyok.” „Egy verssor lehet olyan tételes, mint a Pithagorasz-tétel. Orcapirulás nélkül, személyiségföltés nélkül élek vele” – írja a *Vadszeder útján* Pintér Lajos. Ilyen ez a Nagy László-sor is: „AMÍG EZ A HÁZ NEM A MIÉNK – nem a miénk, / visszhangzik bennem, aki könyöklök ott egy kőlovacsán / s tudom az idő a miénk, tudom: a köveknek is / távlata por, mert áthullhat minden a rostán. / De soha az ő képük, soha a mi fiatal arcunk.” „Nagy László – írja *Az országház kapujában*, 1946 című vers mesteri elemzésében Görömbei András – a Veres Péter által vezetett Nemzeti Parasztpárt 1946-os nagygyűlésének emlékét idézi fel, de úgy fejezi ki az Országház előtt összegyűlt százezres tömeg hitét és szabadságvágyát, hogy a szociológiai tények pontosságát összetett költői látásmóddal, általánosító erővel megemeli, belesúríti az azóta eltelt idő szomorú tapasztalatait is. Őrzi az akkori remény bonthatatlan legendáját.” Mára az akkori remény bonthatatlan legendájából – nagyon pontosan látja Pintér Lajos – éppen és egyedül ezek a Nagy László idézte Veres Péter-sorok maradtak meg, két sorba törve: „amíg ez a ház / nem a miénk...” Így hát a madár-utalások: „Madárház-országház”, „galambház-akadémia” tán éppen „szociológiai pontosságuk” miatt, óhatatlanul Arisztophanészt idézik, hisz aligha lehetne tömörebben és találóbban jellemezni Peiszthetairoszaink ravaszkodásait, érvényesülhetnékjüket, uralomratörésüket, kapzsiságukat; poétáink, jóslatfejtő-

ink, Metónaink, rendezőink, törvényíróink, sykophantáink – Arisztophanész szerint sorolva őket – szakszerű felajánkozásait. Csak sajnos úgy látszik, Felhőkakukkvár helye nincsen jól megválasztva, hisz sehogysem akarnak az Olymposz – az Európai Unió – várva várt követei megjelenni és felajánlani gyümölcsöző együttműködésüket. Így aztán marad magának „Madárház-országház”, „galambház-akadémia”. És egyre szegényedik és gyámoltalanodik kormányzásuk alatt, és egyre inkább vagy éhezni, vagy lopni kényszerül a sok „Szarka, vadgalamb, pacsirta, vércse, örvösgerlice, / Kánya, sólyom, ölyv, veresbegy, csíz, kakukk, harkály, maró, / Szárca, bűvár, héjja, sirály, saskesely, fakusz...” Hiába, „Isten nem védett madarai vagyunk”, és úgy látszik, „Történelmi papírkosár / a kert...”

Difficile est satiram non scribere, de hagyjuk, Pintér Lajos nem Juvenalis-természet. Pintér Lajos a goliard-ok jó utóda, az ő száján az *Európai diákdal* nem manír, Kormos tanítványa ő ebben is; hűtlen hűségében, szemérmes apai büszkeségében, nők ölelésében, barátok karéjában, kiábrándíthatatlan hitével a közös vállalkozásokban: „költő vagyok, tehát más, különös és különc, / de hallhatatlan vállalkozásom csak az, / amelyik veletek közös.” Beillene tömör ars poeticának, ha goliard-ok jó utódához egyáltalában illene ilyesmi, hiszen őhözájuk sokkal inkább illik az, ahogyan nemzedéktársa és költőtársa, Baka István fogalmaz: „Anus-arcú időkben írom én / s eresztem szélnek arsch poeticámat / Hamlet halott a Múzsza rusnya vén / szipa s reám fenekedik a bánat”. De Pintér Lajos Yorick-sága más, mint Baka Istváné vagy Nagy Gásparé, a közös iskola, az együttes indulás, a barátság, az eleven nemzedéki összetartozás (aminek Fodor András óta nem akadt irodalmunkban Pintérhez fogható ápolója), a közös szellemi és világnézeti háttér ellenére is, vagy inkább azzal együtt, amint azt Nagy Gáspárról írva Füzi László már híven regisztrálta. Mindenesetre megkockáztatható tán, hogy a *Lépcsők az Istenhegyen* Yorick-ságában kongeniálisan és közvetlenül folytatódik az *Európai diákdal*. Némely sora és strofája mintha beillene egy modern, melázóbb és búsabb *Carmina buranába*, amelyből azonban változatlanul árad az élet szeretete és feltétlen tisztelete: „Persze, sárgarigó: élni jó, / fűtülni a zöld templomban. / Jární könnyű kis ingben, sétálni, / persze, sárgarigó: élni jó, / amíg lehet. Amíg lehet, / sétálok a Költő utcában. // Lépked előttem egy asszony, / vigyázok, meg ne ijesszem, / vigyázok, meg ne riasszam. / Elnézem, elnézem: terhes.”

*

Illene még a versek ritmikájáról szólni, a hangsúlyos, az időmértékes, a tagoló verselés különös, vibráló ötvöződéséről, a rímek és alliterációk mesteri elosztásairól: „Járok a hegyen, vállamra vetett / kiskabátban, kérés nélkül is / felelősen, kérdés nélkül is / felelősen, tiltott jövőmben / hűséges hűtlen.” Illene szólni a képek, a hasonlatok, a metaforák szerkezetéről, a jelentés különféle rétegeiről, egyszerűen a költő módszeréről és retorikájáról. Nékem azonban mindehhez se tudásom, se kedvem. Kérték volna meg Kulcsár Szabó Ernőt vagy Szigeti Lajos Sándort. Azt hiszem különben, hogy a lényegét elmondotta már maga a költő *A vadszeder útján*: egyszerre és egyformán hangsúlyozva a poézis „madár-ösztönének” a jelentőségét és tudatos építkezését a József Attila-i „bővülő szabály” értelmében. A magyar költészet anyanyelvét a Halotti Beszédtől napjainkig költők hosszú sora teremtette meg, „ez az anyanyelvünk van, ha nem akarunk makogni, ezen kell beszélnünk. »Ehhez kell tartani magunkat.« S hogy ezt a sebtében hivataloskodva mondott mondatot oldjam és újramondjam: ezen kell megtartani magunkat. Ezen anyanyelv törvény- és eszköztárához hozzátenni természetesen

kinek-kinek a magáét kell, de ebből elvenni, elvonni nem lehet.” A különféle hatások, hivatkozások, idézetek ennek a törvénynek és eszköztárnak a kereteiben értendők és értelmezendők; és csak ezekben a keretekben értékelhetők a bővítések, az új jelentések is. „A verssel szemben való értelmes követelmény nem az, hogy új legyen, hanem hogy valóságos világi összefüggésekből, társadalmi ellentétekből, kozmikus összefüggésekből alkotódjék, mégpedig mint ritmusosan szemléleti végső egész.” Ezeket a sorokat Pintér Lajos Baka István kötetéről írta, de ugyanígy elmondhatók a *Lépcsők az Istenhegyen*ről.

Mit mondhatnék még? „Örülnék, ha sokan kiáltanák e kötet olvastán: heureka! Én nem kiáltom. Magamnak összegzésül csak annyit mondhatok: lám csak, e költőnek nemcsak versei vannak, verssorainak nem ledőlő építményei, huzatos termei, sehová nyíló ajtóit, ablakai. E költőnek – válogatott versei dicséretére – nemcsak versei vannak, hanem költészete van, összetéveszthetetlen világa, világképe, saját és sajátos verszenéje.”

Örülnék, ha ezt én írtam volna. De nem én írtam. Pintér Lajos írta – íme még egy „hatás” – Tolnai Ottó verseiről.

Vekerdi László